



**МІЖНАРОДНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ЄВРОПЕЙСЬКА МЕДИЧНА ШКОЛА»**

**Кафедра фундаментальних та
медико-профілактичних дисциплін**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою Університету,

протокол від 29.08.23 № 4

Заступник голови НМР Лісничук О.А.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ГІГІЄНА ТА ПРОФЕСІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ,
ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
(денної форми навчання)

Галузі знань 22 «Охорона здоров'я»



Спеціальності 222 «Медицина»

Освітня програма: Медицина


Статус дисципліни: Обов'язкова


Робоча програма навчальної дисципліни «Гігієна та професійні захворювання та організація охорони здоров'я» складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина» для другого (магістерського) рівня 222 спеціальності «Медицина», затвердженої Вченою радою Університету, протокол № 4, від «30» травня 2023 року.

УКЛАДАЧИ ПРОГРАМИ:

Професор кафедри фундаментальних та медико-профілактичних дисциплін  Г. Мойсєєва, д.м.н., професор;
Завідувач кафедри фундаментальних та медико-профілактичних дисциплін  В.Коваленко, к.б.н., доцент

РЕЦЕНЗЕНТ:

Професор кафедри фундаментальних та медико-профілактичних дисциплін  М. Верголяс, д.б.н., професор

Гарант ОПП «Медицина», завідувач кафедри педіатрії, імунології, інфекційних та рідкісних захворювань  А. Бондаренко д.м.н., професор

Робочу програму навчальної дисципліни розглянуто та схвалено кафедрою фундаментальних та медико-профілактичних дисципліни, протокол № 1 від «25» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри фундаментальних та медико-профілактичних дисципліни к.б.н., доцент  Вікторія КОВАЛЕНКО

Розглянуто і схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту «Європейська медична школа», протокол № 1 від «29» серпня 2023 р.

Голова Вченої ради ННІ
«Європейська медична школа»
к.м.н., доцент



Євгеній СИМОНЕЦЬ

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я» розроблена відповідно до Стандарту вищої освіти України підготовки фахівців другого (магістерського) рівня, галузі знань 22 – «Охорона здоров'я», спеціальності – 222 «Медицина», освітньої кваліфікації «Магістр медицини», кваліфікації професійної «Лікар».

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Програма вивчення дисципліни «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я» призначена для вищих медичних закладів освіти України у відповідності до вимог кредитно-трансферної системи організації навчального процесу ECTS, заснованої на поєднанні технологій навчання за розділами та залікових кредитів оцінки – одиниць виміру навчального навантаження студента необхідного для засвоєння дисципліни або її розділу.

У відповідності до навчального плану підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» навчальна дисципліна «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я» викладається в 6 році навчання.

На вивчення дисципліни «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я» передбачено 5 кредитів (150 годин), з них 70 аудиторні години, 80 – самостійна робота.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 22 «ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я»	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки «Медицина»		
Розділів – 2	Спеціальність: 222 «Медицина»	Рік підготовки	
Змістових розділів – 5		6	
Загальна кількість годин - 150		Семестр XII	
Тижневе навантаження: Аудиторне - 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «магістр медицини» кваліфікації професійної «лікар»	Лекцій	
		10	
		Практичні	
		60	
		Самостійна робота	
		80	
Вид контролю			
Екзамен			

Предметом вивчення **Розділу 1 «Гігієна та професійні захворювання»** навчальної дисципліни є питання впливу навколишнього та виробничого середовища на організм людини, в тому числі працівників медичної галузі з метою обґрунтування гігієнічних нормативів, санітарних норм і правил та профілактичних заходів, реалізація яких забезпечує оптимальні умови для життєдіяльності та праці, збереження та зміцнення здоров'я та попередження захворювань. **Розділ 2 «Організація охорони здоров'я»** присвячений вивченню питань організації та економіки системи охорони здоров'я.

Міждисциплінарні зв'язки.

Для успішного засвоєння дисципліни здобувачу вищої освіти необхідні знання, отримані в процесі вивчення наступних дисциплін: «Мікробіологія», «Фізіологія», «Патоморфологія», «Патофізіологія», «Гігієна та екологія», «Принципи доказової медицини та методологія наукових досліджень», «Соціальна медицина, громадське здоров'я». Навчальна дисципліна забезпечує вивчення правових і організаційних засад галузі охорони здоров'я, сприяє формуванню профілактичного напрямку діяльності майбутніх лікарів з урахуванням можливого впливу на здоров'я населення чинників різного походження, сприяє формуванню економічного світогляду та основних компетентнісних характеристик щодо методології економічного аналізу діяльності медичних закладів в сучасних умовах.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета навчальної дисципліни «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я»: встановлюється на основі ОПП підготовки лікаря за фахом «лікувальна справа» відповідно до блоку її змістового модулю і є основою для побудови змісту нормативної дисципліни. Опис цілей оформлений через вміння у вигляді цільових завдань (дій). На підставі кінцевих цілей до кожного змістового модулю сформульовані конкретні цілі у вигляді певних умінь (дій), цільових завдань, що забезпечують досягнення кінцевої мети вивчення дисципліни

1.2. Основними завданнями вивчення Розділу 1 «Гігієна та професійні захворювання» є:

- вивчення природних та антропогенних факторів навколишнього середовища та соціальних умов, що можуть впливати на здоров'я людини;
- вивчення закономірностей впливу факторів та умов навколишнього середовища на організм людини або популяції;
- наукове обґрунтування та розробка гігієнічних нормативів, правил та заходів по максимальному використанню факторів навколишнього середовища, які позитивно впливають на організм людини, усунення або обмеження до безпечних рівнів несприятливо діючих факторів;
- використання в практиці охорони здоров'я та народному господарстві розроблених гігієнічних рекомендацій, правил, нормативів, перевірка їх ефективності та вдосконалення;
- прогнозування санітарної ситуації на найближчу та віддалену перспективу з урахуванням планів розвитку народного господарства, визначення відповідних гігієнічних проблем, наукова розробка цих проблем.

1.3. Основними завданнями вивчення Розділу 2 «Організація охорони здоров'я» є:

- засвоєння теоретичних основ та правових засад системи охорони здоров'я, її функцій та стратегічних напрямів розвитку;
- засвоєння основ організації медичної допомоги, принципів оцінки організації та якості надання різних видів медичної допомоги населенню в умовах реформування галузі охорони здоров'я;
- формування знань з питання експертизи втрати працездатності, її видів, порядку організації та дій медичних працівників щодо конкретних ситуацій експертизи втрати працездатності;
- засвоєння принципів розробки управлінських рішень, спрямованих на вдосконалення діяльності закладів охорони здоров'я;
- опанування основ економічного аналізу діяльності медичного закладу;
- засвоєння принципів аналізу та оцінки фінансово-економічних показників господарської діяльності медичних закладів з метою раціонального використання наявних ресурсів;
- формування знань з питань цінової політики, стратегічного та тактичного планування економічного розвитку медичного закладу.

1.3 Компетентності та результати навчання

Перелік компетентностей випускника, формуванню яких сприяє вивчення дисципліни «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я» і її взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти в галузі знань 22 «Охорона здоров'я», сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті вищої освіти України другий (магістерський) рівень вищої освіти.

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти України другий (магістерський) рівень вищої освіти дисципліна «Гігієна та професійні захворювання, організація охорони здоров'я» забезпечує набуття студентами компетентностей таких рівнів

Загальні компетентності (ЗК)	
ЗК 1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК 2	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
ЗК 3	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
ЗК 4	Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності
ЗК 5	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
ЗК 6	Здатність приймати обґрунтовані рішення
ЗК 7	Здатність працювати в команді
ЗК 8	Здатність до міжособистісної взаємодії
ЗК 10	Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології
ЗК 11	Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел
ЗК 12	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків

Фахові компетентності (ФК)	
ФК 4	Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні та профілактиці захворювань.
ФК 5	Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні та профілактиці захворювань
ФК 9	Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів.
ФК 11	Здатність розв'язувати медичні проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.
ФК 13	Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів
ФК 14	Здатність до планування і проведення профілактичних та протиепідемічних заходів щодо інфекційних хвороб
ФК 15	Здатність до проведення експертизи працездатності.
ФК 16	Здатність до ведення медичної документації, в тому числі електронних форм. Здатність розв'язувати медичні проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності
ФК 17	Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції.
ФК 18	Здатність до проведення аналізу діяльності лікаря, підрозділу, закладу охорони здоров'я, забезпечення якості медичної допомоги і підвищення ефективності використання медичних ресурсів.
ФК 19	Здатність до організації та інтеграції надання медичної допомоги населенню та проведення маркетингу медичних послуг.
ФК 20	Здатність до проведення епідеміологічних та медикостатистичних досліджень здоров'я населення; обробки соціальної, економічної та медичної інформації.
ФК 21	Зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.
ФК 22	Здатність управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів..
ФК 23	Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я
ФК 24	Дотримання етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
ФК 25	Дотримання професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів

Програмні результати навчання (ПРН)	
ПРН 1	Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності.
ПРН 2	Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук, на рівні достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я.
ПРН 3	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем.
ПРН 16	Формувати раціональні медичні маршрути пацієнтів; організовувати взаємодію з колегами в своєму та інших закладах, організаціях та установах; застосовувати інструменти просування медичних послуг на ринку, на підставі аналізу потреб населення, в умовах функціонування закладу охорони здоров'я, його підрозділу, в конкурентному середовищі.
ПРН 18	Визначати стан функціонування та обмежень життєдіяльності особи та тривалість непрацездатності з оформленням відповідних документів, в умовах закладу охорони здоров'я на підставі даних про захворювання та його перебіг, особливості професійної діяльності людини, тощо. Вести медичну документацію щодо пацієнта та контингенту населення на підставі нормативних документів.
ПРН 19	Планувати та втілювати систему протиепідемічних та профілактичних заходів, щодо виникнення та розповсюдження захворювань серед населення.
ПРН 20	Аналізувати епідеміологічний стан та проводити заходи масової й індивідуальної, загальної та локальної профілактики інфекційних захворювань
ПРН 21	Відшукувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерелах, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію
ПРН 22	Застосовувати сучасні цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення, статистичні методи аналізу даних для розв'язання складних задач охорони здоров'я.
ПРН 23	Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я людини для оцінки стану захворюваності населення.
ПРН 24	Організовувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.
ПРН 25	Зрозуміло і однозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців.

ПРН 26	Управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів, організувати роботу та професійний розвиток персоналу з урахуванням набутих навиків ефективної роботи в команді, позицій лідерства, належної якості, доступності і справедливості, забезпечення надання інтегрованої медичної допомоги.
ПРН 27	Вільно спілкуватися державною та англійською мовою, як усно так і письмово для обговорення професійної діяльності, досліджень та проєктів.
ПРН 28	Приймати ефективні рішення з проблем охорони здоров'я, оцінювати потрібні ресурси, враховувати соціальні, економічні та етичні наслідки.

Студенти повинні знати :

По завершенню вивчення Розділу 1 «Гігієна та професійні захворювання» :

- вплив факторів навколишнього середовища на стан здоров'я населення;
- методи гігієнічної оцінки впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я населення;
- закони гігієнічної науки та загальні закономірності зв'язку здоров'я з факторами і умовами середовища життєдіяльності людини;
- основи профілактики захворювань інфекційного та неінфекційного походження;
- методику проведення запобіжного та поточного санітарного нагляду;
- принципи організації та проведення профілактичних заходів у зв'язку розвитком територіальних, адміністративних та виробничих одиниць;
- принципи організації та проведення профілактичних заходів у відповідності до основ чинного законодавства України.

По завершенню вивчення Розділу 2 «Організація охорони здоров'я»:

- основні принципи та види медичної допомоги населенню, особливості медичного забезпечення різних контингентів міського та сільського населення (жінок, дітей, осіб літнього віку тощо);
- організацію та зміст роботи закладів охорони здоров'я і лікарів основних спеціальностей (сімейних, терапевтів та педіатрів, акушерів-гінекологів, лікарів медицини невідкладних станів тощо).
- систему офіційного документообігу в професійній роботі лікаря, включаючи сучасні комп'ютерні інформаційні технології.

Студенти повинні вміти:

По завершенню вивчення Розділу 1 «Гігієна та професійні захворювання»:

- проводити аналіз стану навколишнього середовища та впливу його факторів на здоров'я різних груп населення;
- за допомогою методів гігієнічної оцінки встановлювати вплив факторів

- навколишнього середовища на здоров'я;
- інтерпретувати основні закони гігієнічної науки та встановлювати загальні закономірності зв'язку здоров'я з факторами і умовами середовища життєдіяльності людини;
 - обґрунтовувати гігієнічні заходи з профілактики захворювань інфекційного походження;
 - планувати заходи по дотриманню здорового способу життя, особистої гігієни та впроваджувати їх в практику охорони здоров'я;
 - планувати організаційні і змістовні заходи щодо запобіжного та поточного санітарного нагляду;
 - узгоджувати плани проведення профілактичних заходів з планами розвитку територіальних, адміністративних та виробничих одиниць;
 - аналізувати стан навколишнього середовища на підставі інтегральних критеріїв оцінки стану здоров'я населення;
 - обґрунтовувати проведення профілактичних заходів у відповідності до основ чинного законодавства України;
 - планувати заходи організації медичного забезпечення в умовах надзвичайного стану.

По завершенню вивчення Розділу 2 «Організація охорони здоров'я»:

- визначати пріоритети у сфері охорони здоров'я, проводити оцінку потреб, розробляти та впроваджувати, засновані на доказах стратегії та пропонувати науково обґрунтовані заходи;
- аналізувати структуру, штати та діяльність різних видів закладів охорони здоров'я, що надають медичну допомогу населенню;
- оцінювати ефективність організації надання первинної, вторинної та третинної допомоги різним контингентам населення;
- розробляти заходи для поліпшення організації і діяльності закладів охорони здоров'я різних рівнів надання медичної допомоги;
- визначати джерело та місце знаходження необхідної інформації, обробляти інформацію та проводити її аналіз.

2. Зміст навчальної дисципліни:

Розділ 1 «Гігієна та професійні захворювання»

Змістовий розділ 1. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його дослідження. Гігієна населених місць та житла. Гігієна води, ґрунту, повітряного середовища

Тема 1. Методологічні та методичні основи вивчення впливу комплексу чинників навколишнього середовища на здоров'я.

Тема 2. Методи гігієнічних досліджень стану навколишнього середовища та його впливу на організм і здоров'я людини. Гігієнічна оцінка впливу природних та антропогенних компонентів біосфери на здоров'я людини та популяції

Тема 3. Гігієнічне значення сонячної радіації. Гігієнічне значення сонячної радіації та використання її складових для профілактики захворювань людини та санації повітря, води і предметів. Використання природної та штучної ультрафіолетової радіації для профілактики захворювань людини, профілактики шкідливого впливу фізичних, хімічних та біологічних чинників.

Тема 4. Гігієна води та водопостачання населених пунктів. Санітарна охорона водних об'єктів. Санітарна охорона ґрунту та очищення населених місць. Санітарна охорона атмосферного повітря.

Тема 5. Гігієна планування населених місць. Гігієна житлових і громадських будівель та споруд. Гігієнічне значення фізичних чинників в умовах населених місць.

Змістовий розділ 2. Спеціальні питання гігієни

Тема 6. Особливості гігієнічних вимог до планування та експлуатації лікувально-профілактичних закладів.

Гігієнічне забезпечення санітарно-протиепідемічного режиму приміщень лікувально-профілактичних закладів та їх контроль, як основа профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я, які надають медичну допомогу в стаціонарних умовах.

Тема 7. Сучасні проблеми інфекційних хвороб пов'язаних з наданням медичної допомоги та комплекс гігієнічних заходів по їх профілактиці.

Тема 8. Харчування в профілактичній медицині. Організація харчування в лікувально-профілактичних закладах та на промислових підприємствах. Санітарно-гігієнічний контроль за громадським харчуванням.

Тема 9. Гігієнічна оцінка факторів трудового процесу та виробничого середовища. Шкідливі небезпечні чинники, які впливають на працездатність і здоров'я медичних працівників.

Тема 10. Гігієнічна оцінка потенційного ризику впливу факторів навколишнього середовища на організм людини та здоров'я населення.

Тема 11. Фізичний розвиток як важливий критерій оцінки стану здоров'я дітей та підлітків. Гігієнічні вимоги до планування, благоустрою та обладнання дитячих закладів.

Тема 12. Закономірності формування променевого навантаження людини в місцях проживання, його гігієнічна оцінка та шляхи зниження. Радіаційна безпека та протирадіаційний захист на об'єктах з радіаційно-ядерними технологіями.

Тема 13. Гігієнічна оцінка протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні радіонуклідів та інших джерел іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах.

Тема 14. Організація санітарного нагляду за розміщенням, харчуванням і водопостачанням військових формувань, потерпілого населення та аварійно-рятувальних формувань.

Розділ 2 «Організація охорони здоров'я»

Змістовий модуль 3. Системи охорони здоров'я. Види медичної допомоги, їх характеристика.

Тема 15. Системи охорони здоров'я. Реформування системи охорони здоров'я в Україні.

Тема 16. Правові засади охорони здоров'я. Медичне страхування.

Тема 17. Види медичної допомоги. Організація надання первинної медичної допомоги населенню.

Тема 18. Організація позалікарняної (спеціалізованої та вузькоспеціалізованої) медичної допомоги населенню.

Тема 19. Організація стаціонарної медичної допомоги населенню.

Тема 20. Аналіз діяльності служби екстреної (швидкої) медичної допомоги.

Тема 21. Медико-соціальне забезпечення населення літнього віку. Паліативна та хоспісна допомога.

Тема 22. Електронне здоров'я. Національна служба здоров'я

Змістовий модуль 4. Медична допомога окремим контингентам населення. Медична експертиза.

Тема 23. Організація та зміст роботи закладів, що надають акушерсько-гінекологічну допомогу

Тема 24. Організація медичної допомоги дітям, облік і аналіз діяльності закладів.

Тема 25. Особливості організації медичної допомоги хворим з інфекційними захворюваннями

Тема 26. Військова медицина: особливості організації медичної допомоги військовослужбовцям.

Тема 27. Охорона психічного здоров'я.

Тема 28. Організація експертизи втрати працездатності, порядок її здійснення.

Тема 29. Медична реабілітація: особливості використання для різних контингентів пацієнтів.

Змістовий модуль 5. Управління в охороні здоров'я. Оцінка якості медичної допомоги. Система громадського здоров'я.

Тема 30. Методика проведення експертних оцінок якості медичної допомоги населенню.

Тема 31. Аналіз чинників, що впливають на діяльність закладів охорони здоров'я.

Тема 32. Система громадського здоров'я: організаційна структура, основні функції, шляхи їх реалізації.

Тема 33. Управління охороною здоров'я. Методика прийняття управлінських рішень.

Тема 34. Менеджмент та лідерство в охороні здоров'я

3. Структура навчальної дисципліни

№	Назви тем	Кількість годин	
		Усього	У тому числі

			Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Розділ 1. «Гігієна та професійні захворювання»					
<i>Змістовий розділ 1. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його дослідження. Гігієна населених місць та житла. Гігієна води, ґрунту, повітряного середовища</i>					
1.	Методологічні та методичні основи вивчення впливу комплексу чинників навколишнього середовища на здоров'я населення.	5	2	2	1
2.	Методи гігієнічних досліджень стану навколишнього середовища та його впливу на організм і здоров'я людини. Гігієнічна оцінка впливу природних та антропогенних компонентів біосфери на здоров'я людини та популяції.	4		2	2
3.	Гігієнічне значення сонячної радіації та використання її складових для профілактики захворювань людини та санації повітря, води і предметів.	4		2	2
4	Гігієна води та водопостачання населених пунктів. Санітарна охорона водних об'єктів. Санітарна охорона ґрунту та очищення населених місць. Санітарна охорона атмосферного повітря.	5		2	3
5	Гігієна планування населених місць. Гігієна житлових і громадських будівель та споруд. Гігієнічне значення фізичних чинників в умовах населених місць.	4		2	2
<i>Змістовий розділ 2. Спеціальні питання гігієни</i>					
6	Особливості гігієнічних вимог до планування та експлуатації лікувально-профілактичних закладів. Гігієнічне забезпечення санітарно-протиепідемічного режиму приміщень лікувально-профілактичних закладів та їх контроль, як основа профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я, які надають медичну допомогу в стаціонарних умовах.	5		2	3
7	Сучасні проблеми інфекційних хвороб пов'язаних з наданням медичної допомоги та комплекс гігієнічних заходів по їх профілактиці.	4		2	2
8	Харчування в профілактичній медицині. Організація харчування в лікувально-профілактичних закладах та на промислових підприємствах. Санітарно-гігієнічний контроль за громадським харчуванням.	4		2	2
9	Гігієнічна оцінка факторів трудового процесу та виробничого середовища. Шкідливі небезпечні чинники, які впливають на працездатність і здоров'я медичних працівників.	5		2	3
10	Гігієнічна оцінка потенційного ризику впливу факторів навколишнього середовища на організм людини та здоров'я населення.	4		2	2
11	Фізичний розвиток як важливий критерій оцінки стану здоров'я дітей та підлітків.	4		2	2

	Гігієнічні вимоги до планування, благоустрою та обладнання дитячих закладів.				
12	Закономірності формування променевого навантаження людини в місцях проживання, його гігієнічна оцінка та шляхи зниження. Радіаційна небезпека та протирадіаційний захист на об'єктах з радіаційно-ядерними технологіями.	5		2	3
13	Гігієнічна оцінка протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні радіонуклідів та інших джерел іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах.	4		2	2
14	Організація санітарного нагляду за розміщенням, харчуванням і водопостачанням військових формувань, потерпілого населення та аварійно-рятувальних формувань.	4		2	2
Розділ 2. Організація охорони здоров'я					
<i>Змістовий модуль 3. Системи охорони здоров'я. Види медичної допомоги, їх характеристика.</i>					
15	Системи охорони здоров'я. Реформування системи охорони здоров'я в Україні.	4	2		2
16	Правові засади охорони здоров'я. Медичне страхування.	4	2		2
17	Види медичної допомоги. Організація надання первинної медичної допомоги населенню..	5		2	3
18	Організація позалікарняної (спеціалізованої та вузькоспеціалізованої) медичної допомоги населенню.	5		2	3
19	Організація стаціонарної медичної допомоги населенню.	5		2	3
20	Аналіз діяльності служби екстреної (швидкої) медичної допомоги.	4		2	2
21	Медико-соціальне забезпечення населення літнього віку. Паліативна та хоспісна допомога.	4		2	2
22	Електронне здоров'я. Національна служба здоров'я	5	2		3
<i>Змістовий модуль 4. Медична допомога окремим контингентам населення. Медична експертиза.</i>					
23	Організація та зміст роботи закладів, що надають акушерсько-гінекологічну допомогу	4		2	2
24	Організація медичної допомоги дітям, облік і аналіз діяльності закладів	4		2	2
25	Особливості організації медичної допомоги хворим з інфекційними захворюваннями	4		2	2
26	Військова медицина: особливості організації медичної допомоги військовослужбовцям.	4		2	2
27	Охорона психічного здоров'я.	4		2	2
28	Організація експертизи втрати працездатності, порядок її здійснення.	5		2	3
29	Медична реабілітація: особливості використання для різних контингентів пацієнтів.	5		2	3
<i>Змістовий модуль 5. Управління в охороні здоров'я. Оцінка якості медичної допомоги. Система громадського здоров'я.</i>					
30	Методика проведення експертних оцінок якості медичної допомоги населенню.	5		2	3
31	Аналіз чинників, що впливають на діяльність закладів охорони здоров'я.	5		2	3

32	Система громадського здоров'я: організаційна структура, основні функції, шляхи їх реалізації.	5	2		3
33	Управління охороною здоров'я. Методика прийняття управлінських рішень.	4		2	2
34	Менеджмент та лідерство в охороні здоров'я	4		2	2
Всього годин за дисципліну		150	10	60	80

4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методологічні та методичні основи вивчення впливу комплексу чинників навколишнього середовища на здоров'я населення.	2
2	Системи охорони здоров'я. Реформування системи охорони здоров'я в Україні.	2
3	Правові засади охорони здоров'я. Медичне страхування.	2
4	Електронне здоров'я. Національна служба здоров'я	2
5	Система громадського здоров'я: організаційна структура, основні функції, шляхи їх реалізації.	2
ВСЬОГО		10

5. Теми семінарських занять – не передбаченно програмою

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Розділ 1. «Гігієна та професійні захворювання»		
1.	Методологічні та методичні основи вивчення впливу комплексу чинників навколишнього середовища на здоров'я населення.	2
2.	Методи гігієнічних досліджень стану навколишнього середовища та його впливу на організм і здоров'я людини. Гігієнічна оцінка впливу природних та антропогенних компонентів біосфери на здоров'я людини та популяції.	2
3	Гігієнічне значення сонячної радіації та використання її складових для профілактики захворювань людини та санації повітря, води і предметів.	2
4.	Гігієна води та водопостачання населених пунктів. Санітарна охорона водних об'єктів, ґрунту та очищення населених місць. Санітарна охорона атмосферного повітря.	2
5.	Гігієна планування населених місць. Гігієна житлових і громадських будівель та споруд. Гігієнічне значення фізичних чинників в умовах населених місць.	2
6.	Особливості гігієнічних вимог до планування та експлуатації лікувально-профілактичних закладів. Гігієнічне забезпечення санітарно-протиепідемічного режиму приміщень лікувально-профілактичних закладів та їх контроль.	2

7.	Сучасні проблеми інфекційних хвороб пов'язаних з наданням медичної допомоги та комплекс гігієнічних заходів по їх профілактиці.	2
8	Організація харчування в лікувально-профілактичних закладах та на промислових підприємствах. Санітарно-гігієнічний контроль за громадським харчуванням.	2
9.	Гігієнічна оцінка факторів трудового процесу та виробничого середовища. Шкідливі небезпечні чинники, які впливають на працездатність і здоров'я медичних працівників.	2
10.	Гігієнічна оцінка потенційного ризику впливу факторів навколишнього середовища на організм людини та здоров'я населення.	2
11.	Фізичний розвиток як важливий критерій оцінки стану здоров'я дітей та підлітків. Гігієнічні вимоги до планування, благоустрою та обладнання дитячих закладів.	2
12.	Закономірності формування променевого навантаження людини в місцях проживання, його гігієнічна оцінка та шляхи зниження. Радіаційна безпека та протирадіаційний захист на об'єктах з радіаційно-ядерними технологіями.	2
13.	Гігієнічна оцінка протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні радіонуклідів та інших джерел іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах.	2
14.	Організація санітарного нагляду за розміщенням, харчуванням і водопостачанням військових формувань, потерпілого населення та аварійно-рятувальних формувань.	2
Розділ 2. Організація охорони здоров'я		
15	Види медичної допомоги. Організація надання первинної медичної допомоги населенню.	2
16	Організація позалікарняної (спеціалізованої та вузькоспеціалізованої) медичної допомоги населенню.	2
17	Організація стаціонарної медичної допомоги населенню.	2
18	Аналіз діяльності служби екстреної (швидкої) медичної допомоги.	2
19	Медико-соціальне забезпечення населення літнього віку. Паліативна та хоспісна допомога.	2
20	Організація та зміст роботи закладів, що надають акушерсько-гінекологічну допомогу	2
21	Організація медичної допомоги дітям, облік і аналіз діяльності закладів	2
22	Особливості організації медичної допомоги хворим з інфекційними захворюваннями	2
23	Військова медицина: особливості організації медичної допомоги військовослужбовцям.	2
24	Охорона психічного здоров'я.	2
25	Організація експертизи втрати працездатності, порядок її здійснення.	2
26	Медична реабілітація: особливості використання для різних контингентів пацієнтів.	2

27	Методика проведення експертних оцінок якості медичної допомоги населенню.	2
28	Аналіз чинників, що впливають на діяльність закладів охорони здоров'я.	2
29	Управління охороною здоров'я. Методика прийняття управлінських рішень.	2
30	Менеджмент та лідерство в охороні здоров'я	2
ВСЬОГО:		60

7. Теми для самостійних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Розділ 1. «Гігієна та професійні захворювання»		
	<i>Підготовка до практичних занять</i> – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	20
	<i>Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять:</i>	10
1	Санітарне законодавство про охорону праці. (КЗпП України).	2
2	Теоретичні аспекти та методика профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань.	1
3	Гігієна трудового, фізичного, психофізіологічного навчання і виховання дітей і підлітків	2
4	Гігієнічні вимоги до земельної ділянки, будівлі та групової секції дитячих та загальноосвітніх навчальних закладів. Принцип функціонального зонування та його значення	2
5	Основні положення «Норм радіаційної безпеки України (ІРБУ-97)» та «Основних санітарних правил збереження радіаційної безпеки України (ОСЦУ - 2005)»	2
6	Експертиза продовольства в умовах можливого зараження радіоактивними та отруйними речовинами і бактеріальними засобами. Етапи, сили, засоби та методи експертизи. Обсяг і можливості лабораторних досліджень	1
Розділ 2. Організація охорони здоров'я		
	<i>Підготовка до практичних занять</i> – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	26
	<i>Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять:</i>	24
7	Спеціалізовані диспансери в Україні: діяльність та перспективи розвитку.	2
8	Перинатальні центри – нова форма охорони здоров'я матері та дитини. Причини та наслідки впровадження.	2
9	Будинки дитини як заклади медико-соціального захисту: проблеми та перспективи розвитку.	2
10	Медико-соціальне забезпечення населення літнього віку.	2
11	Спеціалізовані заклади для осіб похилого віку (геріатрична служба)	2
12	Організація та зміст роботи закладів системи охорони материнства та дитинства.	2
13	Санаторно-курортна служба в Україні: мережа закладів, їх діяльність	2
14	Медична освіта в Україні. Система підвищення кваліфікації лікарів: заклади, атестація, категорії.	2

15	Кадрове забезпечення системи охорони здоров'я в Україні.	2
16	Фармацевтична галузь в Україні: мережа закладів, діяльність та перспективи розвитку.	2
17	Медицина в Україні: мережа науково-дослідних закладів, наукові ступені в медицині, Національна академія медичних наук України.	2
18	Критерії медичної та соціальної ефективності діяльності медичних закладів в різних країнах світу (на прикладі окремої країни)	2
Усього годин за дисципліну		80

9. Індивідуальні завдання – не передбачено програмою.

10. Методи навчання

За джерелами знань використовують методи навчання: словесні – розповідь, пояснення, лекція, інструктаж; наочні – демонстрація, ілюстрація; практичні – практична робота, вирішення задачі. За характером логіки пізнання використовуються методи: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний. За рівнем самостійної розумової діяльності використовуються методи: проблемний, пошуковий, дослідницький.

1. Словесні методи: лекція, бесіда;
2. Team-based learning (TBL). Командно- орієнтоване навчання.
3. Research-based learning (RBL). Навчання через дослідження
4. Обмін думками (think-pair-share).

11. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється на основі контролю теоретичних знань, практичних навичок і вмінь.

Формами поточного контролю є: усне опитування (фронтальне, індивідуальне, комбіноване), співбесіда; практична перевірка сформованих професійних умінь (проводиться за результатами виконання практичної роботи наприкінці заняття); тестовий контроль («відкриті» та «закриті» тестові завдання).

Поточний контроль є обов'язковим. Під час оцінювання засвоєння кожної теми з усіх дисциплін навчального плану за поточну навчальну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-бальною (традиційною шкалою) з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання з дисципліни. Враховуються всі види робіт, передбачені навчальною програмою. Студент має отримати оцінку з кожної теми. Викладач проводить опитування кожного студента у групі на кожному занятті і виставити оцінку в журналі обліку відвідувань та успішності студентів за традиційною шкалою («5», «4», «3», «2»).

При оцінюванні поточної навчальної діяльності студента 20% оцінки становить самостійна робота студента, яка враховує знання теми самостійного заняття і виконання роботи в зошиті.

Заключний (підсумковий) контроль із розділів проводиться наприкінці розділу у формі письмової контрольної роботи, яка включає тестові завдання із банку «Крок-1», теоретичні питання та контроль практичних навичок (розв'язування ситуаційних задач, визначення та описування макро- та мікропрепаратів тощо).

Використовуються такі методи контролю, як усний, письмовий та тестовий, які мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності. Відповідно до специфіки фахової підготовки перевага надається тестовому та письмовому контролю. При підсумковому контролі перевага надається письмовому або тестовому контролю.

12. Форма підсумкового контролю успішності навчання.

Підсумковий контроль з дисципліни здійснюється на основі контролю теоретичних знань, практичних навичок і вмінь.

Екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни.

Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти.

Максимальна кількість балів за дисципліну складає 200 балів. Співвідношення між результатами оцінювання поточної навчальної діяльності і підсумкового контролю знань – 60 % та 40 %.

Вивчення дисципліни закінчується підсумковим контролем у вигляді екзамену.

До екзамену допускаються лише ті студенти, які не мають академічної заборгованості (відпрацьовані всі пропущені заняття) і їх середній бал за поточну навчальну діяльність із навчальної дисципліни становить не менше оцінки «3».

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність для допуску до екзамену становить 120 балів і визначається як сума середнього арифметичного всіх оцінок отриманих в семестрі.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність для допуску до екзамену становить 72 бали. Перерахунок середньої оцінки за поточну успішність (за 120-бальною шкалою) в табл. 1.

Таблиця 1.

Перерахунок середньої оцінки за поточну успішність у багатобальну шкалу для дисциплін, що завершуються екзаменом

4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	120	4.29	103	3.58	86
4.96	119	4.25	102	3.54	85
4.92	118	4.21	101	3.50	84
4.87	117	4.17	100	3.46	83
4.83	116	4.12	99	3.42	82
4.79	115	4.08	98	3.37	81
4.75	114	4.04	97	3.33	80
4.71	113	4.00	96	3.29	79
4.67	112	3.96	95	3.25	78
4.62	111	3.92	94	3.21	77
4.58	110	3.87	93	3.17	76
4.54	109	3.83	92	3.12	75
4.50	108	3.79	91	3.08	74

4.46	107	3.75	90	3.04	73
4.42	106	3.71	89	3	72
4.37	105	3.67	88	Менше 3	Недостатньо
4.33	104	3.62	87		

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент при складанні екзамену становить 80 (мінімальна кількість - не менше 50).

Оцінка з дисципліни визначається комплексно, як сума балів за поточну навчальну діяльність та балів за екзамен.

Із виділених 120 балів за поточну навчальну діяльність на оцінювання індивідуальної самостійної роботи здобувачів вищої освіти, згідно з робочою навчальною програмою, виділяється додатково від 4 до 12 балів. Заохочувальні бали додаються до підсумкової оцінки з дисципліни в кінці її вивчення.

Бали з дисципліни для студентів, які успішно виконали програму конвертуються у національну шкалу та систему ЄКТС (табл. 2).

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, дифзаліку	для заліку
180-200	A	Відмінно	зараховано
160-179	B	Добре	
150-159	C	Задовільно	
130-149	D		
120-129	E	незадовільно з можливістю перескладання	не зараховано з можливістю перескладання
50-119	FX		
0-49	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма дисципліни;
2. Плани лекцій, практичних занять та самостійної роботи студентів;
3. Мультимедіа, відео- і звуковідтворювальна, проєкційна апаратура (відеокамери, проєктори, екрани, смартдошки тощо)
4. Методичні вказівки до практичних занять для студентів;
5. Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів;
6. Тестові та контрольні завдання (КРОК 2) до практичних занять

14. Рекомендована література.

До Розділу 1 «Гігієна та професійні захворювання»

1. Основна література (базова) :

1. Гігієна та екологія : підручник / [В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук, Н. В.

- Мережкіната ін.]; за заг. редакцією В. Г. Бардова. – Вінниця: Нова книга, 2020. – 572 с.
2. Гігієна та епідеміологія в системі військово-медичної підготовки та медицини надзвичайних ситуацій / С. Бондарь, Т. Гут, Р. Гут. – Київ: «Медицина», 2018. – 344 с
 3. Основи екології та профілактична медицина : підручник / Д. О. Ластков, І. В.Сергета, О. В. Швидкий та ін. – К : ВСВ «Медицина», 2017. – 472 с.
 4. Общая гигиена. Социально-гигиенический мониторинг: учеб. для вузов /П.И.Мельниченко [и др.]: под ред. П.И.Мельниченко. - М.: Практическая медицина, 2015. – 512 с.
 5. Основи екології: підручник для студ. вищих навч. закладів / [В. Г. Бардов, В. І. Федоренко, Е. М.Білецька та ін.]; за ред. В. Г. Бардова, В. І. Федоренко. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 424 с.
 6. Гігієна з основами екології: навчально-методичний посібник (ВНЗ I—III р. а.)/ Л. В. Довженко, І. К. Лінькова. - Київ: «Медицина», 2017. – 49 с.
 7. Радіаційна гігієна/ В.О. Мурашко, Д.С.Мечев, В.Г. Бардов та ін. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.

2. Допоміжна література:

1. Інфекційні хвороби: підручник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко та ін. – ВСВ Медицина, 2019. – 312 с.
2. Апанасенко Г.Л. Введение в новую парадигму здравоохранения. Здоровье и фитнес.- Киев: Изд-во ООО «Юрка юбченкр». 2020, 287 с.
3. Здоровий спосіб життя. Навчальний посібник Ольга Ежова.–Київ «Університетська книга», 2017. – 127 с.
4. Dmytrotsa O. The assessment of motor activity of the high school students during COVID-19 pandemic // Health security the cross-borde cooperayion area of the Poland- Belarus-Ukraine programme (19-21 may 2021, Lutsk).
5. Дмитроца О. Особливості показників стоматологічного здоров'я курців залежно від тривалості тютюнопаління / О. Дмитроца, І. Коцан, А. Моренко, С. Швайко, Н. Янко, А. Поручинський, Н. Шевчук // Wiadomości Lekarskie 2018, tom LXXI, nr 4. – С. 937 (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Полтавські дні громадського здоров'я», Полтава- 24-25 травня 2018 року.
6. Основи профілактичної медицини: підручник / П. С. Бебешко, Ю. С. Скоробега, О. П. Коріняк. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : ВСВ "Медицина", 2011. –184 с. – Гриф МОЗ. – 400 с.
7. Гігієна дітей та підлітків: посібник для студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації / за ред. М.М. Надворного . Одеса: Прес-кур'єр, 2014. 263 с.
8. Електронний посібник до вивчення курсу «Шкільна гігієна та особливості гігієнічного виховання дітей і підлітків в спеціалізованих закладах» / П.М. Полушкін Донецьк: ДНУ, 2014. 176 с.
9. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти <https://eo.gov.ua/2020/12/15/novyuy-sanitarnyy-rehlament-dlia-shkil-shchozminylosia/>

10. Фізичний розвиток дитини : навч. посібник для студентів 3 курсу мед. факультету / О. Г. Іванько, М. В. Пацера, Н. В. Кизима [та ін.] – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2013. 65 с.
11. Дмитроца О.Р. Показники насичення киснем крові школярів, котрі проживають на радіоактивно забрудненій території // Науково-практична конференція присвячена шістнадцятим марзеєвським читанням «Фізичні фактори довкілля та їх вплив на формування здоров'я населення України» : Зб. тез доп., Вип.20 // оргкомітет: А.М. Сердюк (голова) [та ін.]. К.: «Рекламне агентство TR Studio». 2020. 244 с.
12. Гігієна та екологія в термінах, схемах, таблицях і тестах: навч. посіб В.Ф. Москаленко, О.П. Яворовський, Д.О. Ластков, С.І. Гаркавий та ін. К.: ВСВ «Медицина», 2012. - 208 с.
13. Чаплик В.В. Медицина надзвичайних ситуацій: підручник для студентів вищих мед. навч. закладів / Чаплик В.В., Олійник П.В., Омельчук С.Т. - Вінниця: Нова книга, 2012. - 352 с

Інформаційні ресурси

1. МОЗ України <https://moz.gov.ua/>
2. Центр громадського здоров'я <https://phc.org.ua/>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1005/96>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062282-97#Text>

До Розділу 2 «Організація охорони здоров'я»

Основна (базова)

1. Громадське здоров'я та поведінкова економіка / В. О. Курганська, В. А. Сміянов, О. І. Сміянова // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. - 2019. - №2 (80). - С. 33-39.
2. Раціональне і безпечне харчування як основа громадського здоров'я: навчальний посібник / А.Г. Дьяченко, В.А. Курганская, В.В. Касянчук та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 354 с
3. Голяченко О.М. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я .- Київ: ВСВ «Медицина», 2011.- 208 с.
4. Громадське здоров'я: національний підручник/ В.Ф.Москаленко, О.П.Гульчій, Т.С.Грузєва та інші, ред..В.Ф.Москаленко; МОЗ України; Нац.мед.ун-т О.О.Богомольця – 3 вид. Вінниця: Нова книга, 2013.- 560 с.
5. Збірник тестових завдань до державних випробувань з гігієни, соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я/ за ред.. В.Ф.Москаленка, В.Г.Бардова, О.П.Яворського.- Вінниця: Нова книга, 2012.- 200 с.
6. Економіка охорони здоров'я: Підручник / В.Ф.Москаленко, О.П.Гульчій, В.В.Рудень та інші; під ред..В.Ф.Москаленка.- Вінниця: Нова книга, 2010.- 288 с.
7. Баєва О.В.Страхова медицина і медичне страхування: навч. посіб./О.В.Баєва.- К.: ВД "Персонал", 2013.-432 с.
8. Баєва О.В., Чебан В.І. Економіка та підприємництво в охороні здоров'я.

- Навч. посібник. –Чернівці: Видавництво БДМУ, 2013. – 360 с.
9. Солоненко Н.Д. Економіка охорони здоров'я: навч. посібник/К.: ДП «Вид.дім «Персонал», 2014.-408 с.
 - 10.Баєва О.В., Чебан В.І. Менеджмент та організація роботи лікувально-профілактичних закладів. Навч. посібник. Частина 1 Чернівці:Видавництво БДМУ– 2013. – 372 с.
 - 11.Баєва О.В., Чебан В.І. Менеджмент та організація роботи лікувально-профілактичних закладів. Навч. посібник.Чернівці:Видавництво БДМУ. Частина 2 – 2013. – 308 с.

Допоміжна:

1. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я : Навч. Посібник.-К.: ЦУЛ, 2008, 640 с.
2. Охорона здоров'я України : стан, проблеми, перспективи/ Л.А.Чепелевська, О.Р.Ситенко, В.В. Бедний та інші; за ред.. Лазоришинця.- К.: 2014.- 607 с.
3. Охорона здоров'я в Україні: організація та законодавче забезпечення: монографія/ А.І.Козаченко, В.М.Пашков,В.П.Лисак та інші, за аг. Редакцією В.П.Лисака, В.М.Пашкова, І.А. Голованової .- К.: МОРІОН, 2014.-335 с.
4. Салтман Р.Б., Фигейрас Дж. Реформи системи здравоохранения в Европе. Анализ современных стратегий / Пер. с англ. - М.: ГЭОТАР Медицина, 2000. - 423 с.
5. Семигіна Т.В. Аналіз політики охорони здоров'я: навчальний посібник/ Т.М.Семигіна.-К.: НаУКМА, 2012.- 479 с.
6. Державна політика з охорони громадського здоров'я в Україні: навч. посіб. / І.М. Солоненко, Л.І. Жаліло - кер. автор. колективу / К.: Вид-во УАДУ, 2004. - 140 с.
7. Barrachina J. Axis II comorbidity in borderline personality disorder is influenced by sex, age, and clinical severity./ Barrachina J, Pascual JC, Ferrer M, Soler J, Rufat MJ, Andi6n O, Tiana T, Mart6n-Blanco A, Casas M, P6rez V.// Compr Psychiatry. 2011.- 22.
8. Buitelaar J.K, Functional improvement and correlations with symptomatic improvement in adults with attention deficit hyperactivity disorder receiving long-acting methylphenidate./ Buitelaar JK, Casas M, Philipsen A, Kooij JJ, Ramos-Quiroga JA, Dejonckheere J, van Oene JC, Sch6uble B.// Psychol Med. 2011 .- 1:1-10.
9. Erlandson E. Improving the efficiency of health care spending: selected evidence on hospital performance//OECD economics department working paper.-2007.- N.555.-9 p.
- 10.Feldstein P. Health Care Finance and Economics.6rd ed. Thomson Delmar Learning, 2004
- 11.Getzen T.E. :Health Economics Fundamentals and Flow of Funds. 2nd J.Wiley Sons, 2004

12. Henderson J. Health Economics and Policy. 3rd ed. Thomson –South Western, 2005
13. Implementing Health Financing Reform. Lessons from countries in transition / European Observatory on Health Systems and Policies ; ed.: J. Kutzin, C. Cashin, M. Jakab. - Copenhagen : WHO, 2010. - 411 p. -
14. Kolb D., Horowitz J. Managing the transition to capitation //Healthcare Financial Management. Healthcare Financial Management. February. 1995. V. 49. No. 2. P. 64-692
15. Phelps C. Health Economics. 3rd Boston: Addison Wesley, 2002
16. Thomson S, Mossialos E. Каковы последствия частного финансирования служб здравоохранения в странах Западной Европы с точки зрения обеспечения справедливости, эффективности, снижения затрат и расширения возможностей выбора? What are the equity, efficiency, cost containment and choice implications of private health-care funding in western Europe? Copenhagen, WHO Regional Office for Europe (Health Evidence Network report; <http://www.euro.who.int/Document/E83334R.pdf>, accessed 07 July 2004).
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом» від 3 червня 2009 року № 589.
18. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Примірного положення про Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» від 8 лютого 2012 р. № 84
19. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я» від 12.11.2002 р. за № 385 (Із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 березня 2003 року за № 114)
20. Закон України "Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві"// ВВР.-2011 .-№ 3612-VI
21. Проект Закону України «Про заклади охорони здоров'я»
22. Наказ МОЗ України « Порядок організації медичного обслуговування та направлення пацієнтів до закладів охорони здоров'я, що надають вторинну (спеціалізовану) та третинну (високоспеціалізовану) медичну допомогу» від 05.10.2011 N 646
23. Наказ МОЗ України "Про затвердження примірних положень про заклади охорони здоров'я" від 30.12.2011 № 1008
24. Наказ МОЗ України "Про затвердження Примірного табеля оснащення лікувально-профілактичних підрозділів закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну (медико-санітарну) допомогу" від 23.02.2012 № 132

25. Наказ МОЗ України "Про затвердження Примірного положення про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та примірних положень про його підрозділи" від 23.02.2012 № 131
26. Наказ МОЗ України "Про затвердження Примірного переліку лабораторних досліджень, що виконуються при наданні первинної медичної допомоги населенню" від 23.02.2012 № 130
27. Наказ МОЗ України "Про затвердження Примірних штатних нормативів центру первинної медичної (медико-санітарної) допомоги" від 23.02.2012 № 129

Інформаційні ресурси

1. Всесвітня організація охорони здоров'я www.who.int
2. Европейская база даних «Здоровье для всех» www.euro.who.int/ru/home
3. Кохрейнівський центр доказової медицини www.cebm.net
4. Кохрейнівська бібліотека www.cochrane.org
5. Національна медична бібліотека США – MEDLINE www.ncbi.nlm.nih.gov/PubMed
6. Канадський центр доказів в охороні здоров'я www.cche.net
7. Центр контролю та профілактики захворювань www.cdc.gov
8. Центр громадського здоров'я МОЗ України www.phc.org.ua
9. Українська база медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх»: <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html?id=203>
10. Журнал British Medical Journal www.bmj.com
11. Журнал Evidence-Based Medicine www.evidence-basedmedicine.com
12. <http://zakon3.rada.ua/lows>
13. <http://mozdocs.riev.ua>
14. <http://euro.who.inf>
15. www.moz.gov.ua